

فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال سی و یکم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۵، شماره پیاپی ۱۲۱

M. Niksirat مسعود نیک سیرت، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، پارک علم و فناوری یزد
Dr. S. A. Badri دکتر سیدعلی بدری، دانشیار دانشکده جغرافیا و عضو قطب علمی برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران
M. Karkhaneh مرضیه کارخانه، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی
T. Jalali طاهره جلالی، دانش‌آموخته کارشناسی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران

sabadri@ut.ac.ir

واکاوی گرایش شغلی دانشجویان با تأکید بر کارآفرینی مورد مطالعه: دانشجویان رشته جغرافیای دانشگاه تهران

چکیده

یکی از دغدغه‌های ذهنی دانشجویان در هنگام تحصیل، وضعیت آینده شغلی‌شان است. پژوهش حاضر با هدف شناسایی گرایش شغلی دانشجویان رشته جغرافیا انجام شده است. این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش توصیفی-همبستگی است. تعداد ۱۸۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی به‌عنوان نمونه آماری از بین ۹۴۵ نفر از دانشجویان دوره‌های کارشناسی (ترم چهارم به بعد) و تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری) دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران در سال تحصیلی ۹۱-۹۰ تشکیل داده‌اند. نتایج پژوهش بیانگر آن است که گرایش دانشجویان به کارآفرینی در حد متوسط بوده است. مضاف بر اینکه بین میزان گرایش به کارآفرینی و بعضی از ویژگی‌های فردی دانشجویان از قبیل سن، تعداد طرح‌های پژوهشی انجام شده توسط دانشجویان و مهارت‌های تخصصی آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از بین ویژگی‌های کارآفرینی، بیشترین ویژگی موجود در بین دانشجویان رشته جغرافیا داشتن عزم و اراده بالا است. از نظر بسیاری از دانشجویان مشکل تأمین سرمایه اولیه برای دانشجویان مهم‌ترین مانع برای کارآفرینی دانشجویان بوده است. همچنین نتایج پژوهش حاکی از وضعیت نه‌چندان مطلوب مؤلفه‌های سازمانی (دانشکده جغرافیا) برای ایجاد و تقویت روحیه کارآفرینی در بین دانشجویان است. از نظر دانشجویان مشورت با فارغ‌التحصیلان جغرافیا و ارتباط با شرکت‌های مهندسی مشاور مهم‌ترین عامل در افزایش آگاهی دانشجویان از زمینه‌های شغلی رشته جغرافیا است. اصلاح و بازنگری در برنامه‌های آموزشی برای تقویت قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان و ایجاد مرکز رشد کارآفرینی مختص دانشجویان رشته جغرافیا از جمله پیشنهادات پژوهش می‌باشد.

واژگان کلیدی: گرایش شغلی، کارآفرینی، رشته جغرافیا، ویژگی‌های کارآفرینی، موانع کارآفرینی.

مقدمه

امروزه دانشگاه‌ها علاوه بر کارکرد علمی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی دارای کارکرد اقتصادی نیز می‌باشند. جهت‌گیری حال حاضر دانشگاه‌ها به سمت بازار است که بر اصولی چون پاسخگویی، کارآمدی، اثربخشی هزینه‌ها و بهره‌وری استوار می‌باشد (عباسی و همکاران، ۱۳۸۸، ۶۴). این جهت‌گیری دانشگاه‌ها از ویژگی‌های دانشگاه‌های کارآفرین است. در دانشگاه کارآفرین از دانشگاهیان انتظار می‌رود که به رشد اقتصادی کمک کنند، به رقابت‌پذیری بیندیشند و رفاه اجتماعی را ارتقاء بخشند. در عین حال از آنان انتظار می‌رود که کارکردهای جامعه دانشگاهی را در نهایت کیفیت انجام دهند (لیجوکی، ۲۰۰۳، ۳۰۸). دانش‌آموختگان اینگونه دانشگاه‌ها، انسان‌هایی خلاق، یادگیرنده و

واکاوی گرایش شغلی دانشجویان با تأکید بر کارآفرینی/ ۸۹

کارآفرین هستند که نه تنها بیکاری برای آن‌ها معنا ندارد بلکه برای افراد عادی نیز شغل ایجاد می‌کنند. بنابراین در ایران این انتظار می‌رود که دانش‌آموختگان آموزش عالی چنین ویژگی‌هایی داشته باشند. اما متأسفانه سیاست‌گذاری‌های کمی و تمرکزگرا در آموزش عالی ایران، سبب شده که دانش‌آموختگان نه تنها این ویژگی‌ها را نداشته باشند بلکه قادر به پیدا کردن شغل مناسب نیز نباشند (انتظاری، ۱۳۸۸، ۳۶). به نظر می‌رسد، دانشگاه‌ها در صورتی که چاره‌ای برای برون رفت از معضل اشتغال دانش‌آموختگان آموزش عالی نیاندیشند، نه تنها مشکل بیکاری حل نمی‌شود؛ بلکه روز به روز بر شدت آن افزوده می‌گردد. یکی از راه‌حل‌های برون‌رفت از این وضعیت، توجه به مقوله کارآفرینی مبتنی بر علم در دانشگاه‌ها است.

در این پژوهش، ضمن تأکید بر کارآفرینی، گرایش شغلی دانشجویان رشته جغرافیا مورد بررسی قرار می‌گیرد. جغرافیا، یکی از علوم بین رشته‌ای است که به موضوع انسان و محیط و ارتباط متقابل بین آن‌ها می‌پردازد. دانشجویان این رشته در طول مدت تحصیل با موضوعات گوناگونی که جنبه مکانی دارند؛ در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی آشنا می‌شوند. دانش‌آموختگان این رشته علاوه بر توانایی تهیه و کار با انواع نقشه‌ها، به دلیل دید جامع و کل‌نگر نسبت به امور، درک و تحلیل قوی نسبت موضوعات گوناگون دارند. این افراد می‌توانند با توجه به تخصص خود در سازمان‌های دولتی و غیر دولتی و همچنین نهادهای سیاسی و انتظامی مشغول به کار شوند. بسیاری از دانش‌آموختگان این رشته نیز با توجه به ویژگی‌های فردی خود، راه خود اشتغالی را انتخاب کرده و مسیر شغلی‌شان را در زمینه‌ای مرتبط و یا غیر مرتبط با رشته تحصیلی جغرافیا جستجو می‌کنند.

در تحقیقات حوزه کارآفرینی با سه رویکرد روانشناختی و بررسی ویژگی‌های فردی مرتبط با کارآفرینی، اجتماعی و نقش و تعاملات کارآفرینان در اجتماع و اقتصادی که به بررسی اثرات اقتصادی کارآفرینی در جامعه می‌پردازد، اساسی مواجه هستیم (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۸، ۷۳). تحقیق حاضر در قالب رویکرد اول قابل بررسی است و هدف از آن واکاوی گرایش شغلی دانشجویان دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران است. مهم‌ترین سؤالی که در این خصوص مطرح می‌شود این است که آیا دانشجویان رشته جغرافیا گرایش به کارآفرینی دارند یا نه؟ و اینکه دانشجویان رشته جغرافیا به چه نوع مشاغلی بیشتر گرایش دارند؟

بسیاری از محققان در تحقیقات خود به بررسی نقش کارآفرینی در رشد اقتصادی و توسعه منطقه‌ای پرداخته‌اند؛ که از آن جمله می‌توان به پژوهش هولکومب^۱ (۱۹۹۸)، بوچر^۲ و همکاران (۲۰۰۳)، هولتز ایکن^۳ و کائو^۴ (۲۰۰۳)، آودرتسچ^۵ و کبیاج^۶ (۲۰۰۵) و مانند آن اشاره نمود. همچنین تحقیقات زیادی تاکنون در زمینه کارآفرینی در دانشگاه‌های کشور انجام شده است که به بررسی مواردی از قبیل موانع کارآفرینی در دانشگاه‌ها، ویژگی‌های کارآفرینی دانشجویان، گرایش دانشجویان به کارآفرینی، روحیه کارآفرینی در بین دانشجویان، آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها و مواردی اینچنین اختصاص داشته است.

تنوع موضوعات مورد بررسی محققین، طیف گسترده‌ای را دربرمی‌گیرد. به عنوان نمونه می‌توان به موضوعاتی مانند محل کار جغرافیدانان (هاک ورس و کنیل^۷، ۲۰۰۱)، کاریابی و برنامه‌ریزی شغلی (کریس ریچستر و هلن میشل^۸، ۲۰۰۴)، فرهنگ کار (مگویر و گویر^۹، ۲۰۰۴)، برنامه‌های آموزشی (کینگ^۱، ۲۰۰۶)، اشتغالزایی برای دانشجویان

۱ . Holcombe

۲ . Boucher

۳ . Holtz-Eakin

۴ . Kao

۵ . Audretsch

۶ . Keilbach

۷ . Hawksworth and Kneale

۸ . Chris Ribchester and Helen Mitchell

۹ . Maguire and Guyer

جغرافیا (استرودر^۲، ۲۰۰۶)، روحیه و هنر کارآفرینی (شریف‌زاده و زمانی، ۱۳۸۵، حسینی و عزیزی، ۱۳۸۶)، نگرش‌های کارآفرینانه و موانع آن (امیری و مرادی، ۱۳۸۷، انصاری و فکور، ۱۳۹۳، امینی و همکاران، ۱۳۹۳)، دلایل گرایش به کارآفرینی (بارانی و همکاران، ۱۳۸۸)، گرایش‌های شغلی و آموزشی (پوررضا و همکاران، ۱۳۹۲)، قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان (شجاع قلعه دختر و همکاران، ۱۳۹۳)، ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی (خدایی محمودی و همکاران، ۱۳۹۳) اشاره کرد. بریان چالکلی و ماندی برن^۳ (۲۰۰۱) نیز در پژوهشی با عنوان ارائه مدل اشتغال برای دانشجویان سال آخر جغرافیا به بحث مدل سازی اشتغال پرداخته‌اند.

چارچوب نظریه‌ای تحقیق

اشتغال برای همه دانشجویان، عمدتاً مرتبط با مهارت‌های کلیدی، توانایی‌های خاص رشته تحصیلی و دانشی است که آن‌ها در طول دوران تحصیل‌شان در دانشگاه می‌آموزند. عدم توجه به کسب مهارت و مدرک گرایی صرف، سبب شده است که فارغ‌التحصیلان جغرافیا، با مدرک تحصیلی غیر حرفه‌ای در به دست آوردن اشتغال متناسب با رشته تحصیلی خود مشکلات زیادی داشته باشند (براون^۴، ۲۰۰۴، ۱۸). آمارهای رسمی حاکی از آن است که حدود ۹۰ درصد از دانشجویان جغرافیا، انگیزه اولیه‌شان برای تحصیل در این رشته، کسب یک شغل خوب است؟ و اینکه ۵۰ درصد از دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی این رشته، آرزوی بازگشتن به دوران قبل از تحصیل و کسب و کار اولیه‌شان را دارند (کینگ^۵، ۲۰۰۶، ۱۰). این آمارها نشان دهنده انتظار دانشجویان برای فراهم بودن کار پس از فارغ‌التحصیلی و همچنین عدم رضایت آن‌ها از تحصیل در جغرافیا (عمدتاً به دلیل عدم توجه به کسب مهارت در طول دوران تحصیل) است. در این زمینه، معرفی دانشجویان جغرافیا به شرکت‌های تخصصی برای آشنایی با مفاهیم و اصول بازار کار، فرصت بسیار مناسبی برای دانشجویان به‌منظور کسب مهارت همراه با گرفتن مدرک تحصیلی است (استرودر^۶، ۲۰۰۶، ۲۶).

دانشجویان برای به‌دست آوردن شغل، نیازمند کسب مهارت‌ها و طرز تفکری هستند که آن‌ها را برای کسب درآمد به صورت خوداشتغالی، راه‌اندازی کسب و کار کوچک و یا استخدام در یک شرکت بزرگ فعال می‌سازد (همان). تحصیل در رشته جغرافیا و علوم محیطی، دانش و درک کاملی از زمین و مردم روی آن فراهم می‌آورد. دانشجویان این رشته از طریق انجام پروژه‌های تیمی، شبیه‌سازی‌ها، حضور در کارهای میدانی، آزمایشگاهی و انواع دیگر از تجارب یادگیری، فرصت مناسبی برای توسعه طیف وسیعی از مهارت‌های مربوط به کار را کسب می‌کنند (کینگ، ۲۰۰۶، ۱۲).

امروزه گروه‌های آموزشی مرتبط با علوم جغرافیایی و محیطی، برای افزایش مهارت دانشجویان‌شان برنامه‌های درسی‌شان را با رویکردهای نوآورانه تطبیق داده‌اند. به هر حال و با توجه به ماهیت متغیر کار در کشورها، لازم است چشم‌اندازی برای آینده فارغ‌التحصیلان ترسیم شود؛ چیزی که هندرسون^۷ و رابرتسون^۸ (۱۹۹۹) از آن به عنوان مشاغل "نمونه"^۹ یاد می‌کنند. به نظر آن‌ها فارغ‌التحصیلان در آینده ممکن است با سه الگوی شغلی شامل مشاغل استخدامی، غیر استخدامی و خوداشتغالی، مواجه شوند. نظریه‌پردازان اشتغال معتقدند که رشد اقتصادی و اشتغال‌زایی تا حدود زیادی

۱ . King

۲ . Struder

۳ . Brian Chalkley and Mandy Burns

۴ . Brown

۵ . King

۶ . Struder

۷ . Henderson

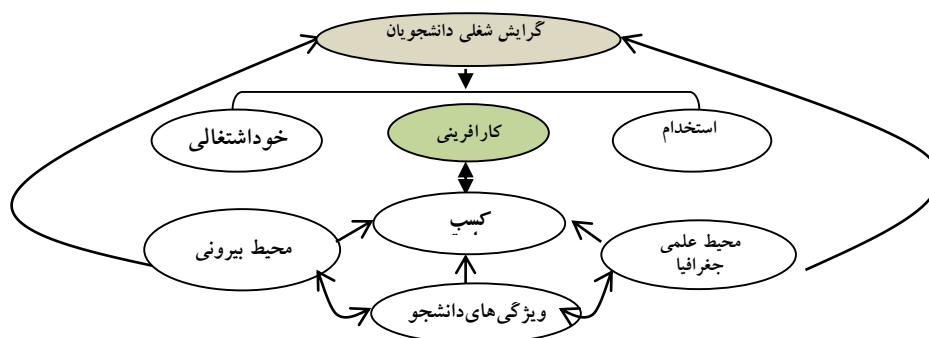
۸ . Robertson

۹ . portfolio

واکاوی گرایش شغلی دانشجویان با تأکید بر کارآفرینی/۹۱

نتیجه توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط^۱ است. گزارش ارائه شده توسط هرون^۲ و هاتاوا^۳ با بررسی وضعیت شغلی فارغ‌التحصیلان رشته جغرافیا در کشورهای نیوزلند، استرالیا و آمریکا حاکی از آن است که اکثر فارغ‌التحصیلان این رشته در مشاغل حرفه‌ای مشغول به کار هستند (مگویر و گویر، ۲۰۰۴، ۳۶۹).

همانگونه که در مدل مفهومی تحقیق مشاهده می‌شود؛ گرایش شغلی دانشجویان رشته جغرافیا در سه حوزه (استخدام، کارآفرینی و خوداشتغالی) قابل تصور است. در این بین، به نظر می‌رسد گرایش به کارآفرینی به عوامل مختلفی بستگی دارد که این عوامل را می‌توان در الف: ویژگی‌های فردی دانشجویان، ب: محیط علمی دانشگاه و فضای حاکم بر رشته جغرافیا در دانشگاه‌ها، و ج: عوامل بیرونی از قبیل فضای حاکم بر اقتصاد کشور جستجو نمود. در کنار این عوامل سه گانه به نظر می‌رسد که دانشجویانی که در طول دوران تحصیل در جستجوی کسب مهارت‌های شغلی مرتبط با رشته تحصیلی‌شان باشند؛ گرایش بیشتری به کارآفرینی داشته باشند.

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

داده‌ها و روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش توصیفی- همبستگی است. جامعه آماری تحقیق را دانشجویان دوره‌های کارشناسی (ترم چهارم به بعد) و تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری) دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران در سال تحصیلی ۹۱-۹۰ تشکیل داده‌اند. تعداد کل دانشجویان در مقطع کارشناسی ۸۳۳ نفر و در مقطع تحصیلات تکمیلی این دانشکده ۱۱۲ نفر بودند (تعداد ۷۴ نفر دانشجوی دوره کارشناسی ارشد و تعداد ۳۸ نفر دانشجوی دوره دکتری) که با استفاده از جدول کرجسی و مورگان (۱۹۹۸) تعداد ۱۸۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری این تحقیق انتخاب شدند. برای انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شد و برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. برای تعیین روایی^۴ ابزار تحقیق، پرسشنامه در اختیار متخصصین و صاحب‌نظران رشته‌های جغرافیا و کارآفرینی قرار گرفته و پس از انجام اصلاحات، مورد تأیید قرار گرفت. برای تعیین پایایی^۵ ابزار تحقیق نیز با انجام آزمون مقدماتی^۶ از تعداد ۳۵ نفر از دانشجویان، آلفای کرونباخ به‌دست آمده برای هر یک از متغیرهای تحقیق محاسبه گردید. از بین پرسشنامه‌های توزیع شده تعداد ۱۵۴ پرسشنامه قابل استفاده جمع‌آوری شد. سؤالات (به غیر از سؤالات مربوط به مقایسه دو به دوی ویژگی‌های کارآفرینانه، اولویت‌بندی عوامل آگاهی‌بخش نسبت به زمینه‌های شغلی و موانع کارآفرینی) براساس طیف لیکرت ۶ مقوله‌ای (خیلی زیاد تا هیچ) تنظیم شده و پس از جمع‌زدن گویه‌ها، در سطح فاصله‌ای سنجیده شد.

۱. SMEs

۲. Heron

۳. Hathaway

۴. Validity

۵. Reliability

۶. pre test

در قسمت آمار توصیفی، ابتدا جداول توزیع فراوانی تهیه شده و سپس مواردی چون فراوانی، درصد فراوانی و نما ارائه گردیده و به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شد. در بخش آمار استنباطی، از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن، آزمون تی و آزمون کروسکال والیس استفاده گردید. همچنین برای شناسایی مهم‌ترین ویژگی کارآفرینی دانشجویان رشته جغرافیا از آزمون مقایسه زوجی^۱ استفاده شد. تحلیل‌های آماری تحقیق، با استفاده از نرم‌افزارهای اس پی اس^۲ و اکسپرت چویس^۳ انجام شده است.

یافته‌های پژوهش

بیشترین تعداد دانشجویان پاسخ‌دهنده به پرسشنامه‌ها، از دانشجویان زن و مجرد بوده‌اند. بررسی وضعیت اشتغال پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد که بیشتر دانشجویان (۸۱/۸ درصد) صرفاً به تحصیل مشغول بوده و به کار دیگری اشتغال نداشته‌اند (جدول ۱). علاوه بر نتایج ارائه شده در جدول ۱، سایر یافته‌های توصیفی حاصل از تحقیق بیانگر آن است که میانگین سن پاسخگویان به پرسشنامه‌ها، ۲۵ سال بوده است. حدود ۷۷ درصد از آن‌ها در نوبت روزانه و حدود ۱۵ درصد نیز در نوبت شبانه مشغول به تحصیل بوده‌اند. پاسخگویان از نه رشته تحصیلی مختلف بودند که بیشترین آن‌ها در رشته برنامه‌ریزی شهری (۱۲/۶ درصد) و کمترین آن‌ها در رشته برنامه‌ریزی توریسم (۲/۳ درصد) مشغول به تحصیل بودند. میانگین معدل دانشگاهی پاسخگویان از ابتدای تحصیل، ۱۶/۵ و میانگین تعداد مقالات (ترویجی/ پژوهشی/ همایشی) منتشر شده آن‌ها، ۰/۱۲ است.

جدول ۱- توزیع فراوانی گویه‌های مربوط به ویژگی‌های شخصی دانشجویان

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	نما
جنسیت	مرد	۶۶	۴۲/۹
	زن	۸۸	۵۷/۱
وضعیت تأهل	متأهل	۲۸	۱۸/۲
	مجرد	۱۲۶	۸۱/۹
مقطع تحصیلی	کارشناسی	۸۳	۵۳/۹
	کارشناسی ارشد	۶۵	۴۲/۲
	دکتری	۶	۳/۹
نوع اشتغال	صرفاً دانشجو	۱۲۶	۸۱/۸
	دانشجو و شاغل پاره وقت	۲۰	۱۳
	دانشجو و شاغل تمام وقت	۸	۵/۲
	بالا	۱۳	۸/۴
مهارت‌های تخصصی ^۴	متوسط	۵۶	۳۶/۴
	ضعیف	۸۵	۵۵/۲

به منظور بررسی ویژگی‌های کارآفرینی در بین دانشجویان رشته جغرافیا، نخست با مطالعه مبانی نظری کارآفرینی، پنج ویژگی مهم کارآفرینان شناسایی شد. سپس این ویژگی‌ها به صورت مقایسات زوجی در اختیار دانشجویان قرار گرفت و نظرات آن‌ها نسبت به ارجحیت و اولویت این ویژگی‌ها، ارزیابی شد. اولویت نهایی به دست آمده از عمل تلفیق بر روی نتایج حاصل شده از جدول مقایسه زوجی (جدول ۲) نشان می‌دهد که از بین ویژگی‌های کارآفرینی، بیشترین ویژگی موجود در بین دانشجویان رشته جغرافیا داشتن عزم و اراده بالا است. این مؤلفه با وزن ۰/۱۸۲ اولویت اول را در بین ویژگی‌های کارآفرینی دانشجویان داشته است. همچنین یافته‌های این جدول نشان می‌دهد که ویژگی خطرپذیری با وزن ۰/۰۶۴ کمترین ویژگی کارآفرینی موجود در بین دانشجویان رشته جغرافیا بوده است.

۱ . Pair Wise

۲ . SPSS

۳ . Expert Choice

۴. توانایی کار با رایانه و تسلط بر اینترنت و نرم‌افزارهای گوناگون

جدول ۲- مقایسه زوجی ویژگی‌های کارآفرینی در بین دانشجویان رشته جغرافیا

اولویت	وزن	استقلال طلبی	خطر پذیری	خلاقیت و نوآوری	توفیق طلبی	عزم و اراده	مؤلفه
۱	۰/۱۸۲	۳	۵	۴	۷	۱	عزم و اراده
۲	۰/۱۳۹	۳	۴	۶	۱	۱/۷	توفیق طلبی (تلاش برای موفقیت)
۳	۰/۰۹۸	۳	۲	۱	۱/۶	۱/۴	خلاقیت و نوآوری
۵	۰/۰۶۴	۱/۴	۱	۱/۲	۱/۴	۱/۵	خطرپذیری
۴	۰/۰۸۳	۱	۴	۱/۳	۱/۳	۱/۳	استقلال طلبی (روی پای خود بودن)

(نرخ ناسازگاری = ۰/۰۶)

از دانشجویان خواسته شد تا با توجه به فضای حاکم بر رشته جغرافیا به برخی از سؤالاتی که به انگیزه کارآفرینی دانشجویان، محیط و جو سازمانی دانشگاه و محتوای آموزشی دروس جغرافیا مربوط می‌شد؛ پاسخ دهند. نتایج این نظرسنجی که در جدول ۳ قابل مشاهده است نشان می‌دهد اکثر دانشجویان آینده روشن و قابل اطمینانی برای خود متصور نیستند. از نظر آن‌ها محیط و جو سازمانی دانشکده جغرافیا و محتوای آموزشی این رشته متناسب با نیازهای دانشجویان برای موفقیت در آینده شغلی‌شان نیست. این موضوع سبب شده است که برخی از این دانشجویان انگیزه لازم را برای تحصیل در این رشته نداشته باشند تا جایی که بسیاری از آن‌ها از تحصیل در رشته جغرافیا احساس خوبی نداشته و حتی به راحتی نتوانند به دیگران بگویند که جغرافیا می‌خوانند.

جدول ۳- نظرسنجی در زمینه رضایت از رشته جغرافیا و تأثیر آن بر آینده شغلی

مقیاس	۱: زیاد	۲: زیاد	۳: زیاد	۴: زیاد	۵: زیاد	۶: زیاد	میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌ها
میزان آشنایی با زمینه‌های شغلی رشته تحصیلی جغرافیا	۱۶	۳۷	۶۳	۱۶	۱۷	۵	۳/۲
میزان راهنمایی اساتید در یافتن کسب و کار متناسب با رشته تحصیلی	۱	۹	۳۳	۳۵	۴۱	۳۵	۱/۶۲
میزان تأثیر مباحث کلاسی در کسب مهارت‌های لازم برای ایجاد کسب و کار	۳	۱۰	۳۵	۳۶	۵۳	۱۷	۱/۸۵
میزان تمایل به تناسب شغل آینده با رشته تحصیلی جغرافیا	۸۸	۳۵	۱۱	۴	۵	۱۱	۴/۰۶
میزان علاقه به رشته جغرافیا در زمان انتخاب رشته	۳۲	۳۹	۳۵	۱۸	۱۲	۱۸	۳/۰۴
میزان افزایش علاقه به رشته جغرافیا پس از قبولی در این رشته	۳۱	۳۵	۲۸	۲۲	۱۸	۲۰	۲/۸۶
میزان کاربردی بودن سرفصل‌های درسی تعریف شده	۶	۱۵	۳۵	۴۲	۳۵	۲۱	۲/۰۳
میزان موفقیت در صورت قبول شدن در رشته ای غیر از جغرافیا	۳۱	۲۸	۲۸	۴۲	۲۰	۱۱	۲/۹۵
میزان رضایت و خشنودی از دانشجو بودن	۴۸	۳۲	۴۱	۱۵	۹	۹	۳/۴۴
میزان رضایت و خشنودی از تحصیل در رشته جغرافیا	۳۷	۲۸	۴۰	۱۵	۱۵	۱۹	۳
میزان موفقیت از نظر اقتصادی در صورت عدم ادامه تحصیل	۱۵	۲۲	۳۲	۳۳	۲۲	۳۰	۲/۲۵
میزان تأثیر تحصیل در رشته جغرافیا در بروز ایده‌های جدید	۲۰	۲۷	۴۸	۲۲	۱۳	۲۲	۲/۶۵
میزان تأثیر تحصیل در رشته جغرافیا در تغییر فعالیت‌ها و روش زندگی	۱۷	۲۸	۴۵	۲۰	۲۳	۲۱	۲/۵۶
میزان تأثیر تحصیل در رشته جغرافیا در افزایش توانایی برای ایجاد کسب و کار جدید	۱۲	۱۶	۴۸	۲۸	۱۸	۳۲	۲/۲۲
میزان تأثیر تحصیل در رشته جغرافیا در ترغیب به ایجاد انجمن‌ها و گروه‌های تخصصی	۸	۱۳	۳۲	۳۴	۲۷	۴۰	۱/۸۳
میزان ارزش قائل شدن در بازار کار برای افراد جوان و تحصیل کرده در رشته جغرافیا	۷	۹	۲۸	۳۳	۴۴	۳۳	۱/۷۲
میزان شانس فارغ‌التحصیلان جغرافیا برای جذب شدن در بازار کار	۵	۱۲	۲۷	۴۱	۴۴	۲۵	۱/۸۱
میزان شرکت در دوره‌های آموزش کارآفرینی و ایجاد کسب و کارهای جدید	۶	۸	۱۳	۱۲	۱۹	۹۶	۰/۹۳
تمایل به «کار ثابت با درآمد معقول و امنیت شغلی نسبت به «درآمد بالا و امنیت متزلزل	۶۰	۳۲	۳۳	۱۲	۶	۱۱	۳/۶۱
میزان تمایل به انجام کارها به صورت گروهی	۳۰	۳۶	۳۹	۲۶	۱۵	۸	۳/۱
میزان آشنایی با مفهوم کارآفرینی و ایجاد کسب و کارهای جدید	۶	۱۹	۳۵	۳۹	۳۰	۲۵	۲/۰۷

نتایج نظرسنجی از دانشجویان در مورد موانع کارآفرینی مشخص می‌کند که از نظر حدود ۶۰ درصد از دانشجویان مشکل تأمین سرمایه برای دانشجویان مهم‌ترین مانع برای کارآفرینی دانشجویان بوده است (جدول ۴).

جدول ۴- اولویت‌بندی موانع کارآفرینی از نظر دانشجویان

میانگین گویه‌ها	اولویت اول و دوم		اولویت سوم و چهارم		اولویت پنجم و ششم		اولویت هفتم		موانع کارآفرینی
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۳/۰۸	۱۳/۷	۲۱	۱۶/۲	۲۵	۱۸/۲	۲۸	۵۱/۹	۸۰	مشکل تأمین سرمایه اولیه برای دانشجویان
۳/۱۱	۶/۴	۱۰	۲۰/۷	۳۲	۲۷/۲	۴۲	۴۵/۴	۷۰	ضعف سیاست‌های حمایتی دولت از دانشجویان
۲/۴۷	۱۲/۳	۱۹	۴۷/۴	۷۳	۲۰/۷	۳۲	۱۹/۴	۳۰	ضعیف و ناکارآمد بودن رشته تحصیلی (جغرافیا)
۲/۷۱	۷/۱	۱۱	۲۹/۸	۴۶	۴۴/۸	۶۹	۱۷/۵	۲۷	کمبود راهنمایی و مشاوره در طول تحصیل
۲/۴۲	۳/۹	۶	۴۴/۱	۶۸	۳۱/۱	۴۸	۱۴/۲	۲۲	مشکلات فرهنگی جامعه (تمایل جامعه به مشاغل دولتی)
۳/۰۳	۲/۶	۴	۱۹/۴	۳۰	۴۹/۳	۷۶	۲۸/۵	۴۴	مشکلات اقتصادی جامعه (نبود فرصت‌های مناسب شغلی)
۱/۷۸	۶۱	۹۴	۱۴/۲	۲۲	۹/۷	۱۵	۱۵	۲۳	موانع فردی (عدم اعتماد به نفس؛ بی‌اعتقادی به مؤثر بودن)

یکی از اهداف این پژوهش، ارزیابی میزان قابلیت دانشجویان برای جذب در بازار کسب و کار آزاد، جذب در دستگاه‌های دولتی و خوداشتغالی است. نتایج نشان می‌دهد که از نظر پاسخگویان، دانشجویان رشته جغرافیا دارای قابلیت بالایی برای جذب در بازار کار (حدود ۵۵ درصد) و جذب در دستگاه‌های دولتی (حدود ۶۰ درصد) هستند؛ ولی از نظر آن‌ها، دانشجویان این رشته نسبتاً پایین‌تری (حدود ۴۴ درصد) برای خوداشتغالی و کارآفرینی دارند (جدول ۵).

جدول ۵- ارزیابی قابلیت‌های دانشجویان جغرافیا

میانگین گویه‌ها	موافق و کاملاً موافق		تا اندازه‌ای موافق		مخالف و کاملاً مخالف		بدون نظر		گویه
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۳/۳۳	۲/۶	۴	۱۶/۲	۲۵	۲۶/۶	۴۱	۵۴/۵	۸۴	دانشجویان جغرافیا قابلیت‌های زیادی برای جذب در بازار کسب و کار آزاد دارند که مورد توجه قرار نمی‌گیرد.
۳/۳۹	۲/۶	۴	۱۴/۹	۲۳	۲۲/۷	۳۵	۵۹/۸	۹۲	دانشجویان جغرافیا قابلیت‌های زیادی برای جذب در دستگاه‌های دولتی دارند که مورد توجه قرار نمی‌گیرد.
۳/۱۴	۳/۹	۶	۲۲/۱	۳۴	۲۹/۹	۴۶	۴۴/۲	۶۸	دانشجویان جغرافیا قابلیت‌های زیادی برای خوداشتغالی و کارآفرینی دارند که مورد توجه قرار نمی‌گیرد.
۳	۵/۸	۹	۲۹/۲	۴۵	۲۳/۴	۳۶	۴۱/۵	۶۴	دانشجویان جغرافیا از توان بالایی برای خوداشتغالی و کارآفرینی برخوردارند ولی خودشان را دست کم می‌گیرند.

جدول ۶- بررسی مؤلفه‌های سازمانی (دانشکده جغرافیا) تأثیرگذار در میزان کارآفرینی دانشجویان

تأثیرگذاری مؤلفه‌ها	میزان	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه
میزان احساس افتخار به قبول شدن در دانشکده جغرافیا	۸	۱۴	۳۵	۳۸	۵۲	۷	۲/۱۳
میزان روحیه کار گروهی و دسته جمعی در بین دانشجویان دانشکده جغرافیا	۵	۱۲	۵۸	۴۷	۲۶	۹	۲/۳۸
میزان انتقال تجربیات کاری بین دانشجویان	۱۳	۲۴	۶۳	۳۴	۱۳	۷	۲/۷۹
حاکم بودن جو رقابتی بین دانشجویان در دانشکده	۲۸	۳۶	۴۸	۲۲	۱۴	۶	۳/۱۵
میزان نظارت و کنترل رفتار و عملکرد دانشجویان در دانشکده	۱۴	۱۴	۴۲	۳۴	۲۷	۲۳	۲/۲۵
میزان اعتماد دانشجویان دانشکده به یکدیگر	۰	۱۳	۶۷	۳۳	۲۲	۱۹	۲/۲۱
میزان درک مشترک و روشن از آینده خود و رشته جغرافیا	۲	۶	۲۱	۶۵	۳۴	۲۶	۱/۶۹
میزان مشارکت فعال دانشجویان با استادان برای دستیابی به اهداف دانشکده	۳	۱۳	۳۲	۴۳	۴۶	۱۷	۱/۹۱
میزان انتظار از دانشجویان دانشکده برای ارتقای دانش و مهارت‌های شغلی خویش	۶	۲۶	۵۱	۳۳	۲۷	۱۱	۲/۴۶
میزان تبادل اطلاعات و مشورت دانشجویان با استادان برای حل مشکلات و مسائل	۳	۲۷	۵۴	۳۱	۳۰	۹	۲/۴۴
میزان رواج نگرش توجه به منافع فردی به جای منافع گروهی در بین دانشجویان	۲۵	۴۱	۴۰	۲۶	۱۶	۶	۳/۰۹
میزان معرفی، تشویق و قدردانی از دانشجویان موفق، در مراسم‌ها و جشن‌ها	۳	۱۳	۴۰	۳۶	۳۰	۳۲	۱/۸۷
میزان تأثیر تحصیل در رشته جغرافیا در تغییر فعالیت‌ها و روش زندگی دانشجویان	۱۱	۳۴	۴۱	۲۶	۲۰	۲۲	۲/۵۰
میزان علاقمندی دانشجویان دانشکده جغرافیا به ایجاد تغییرات	۱۹	۲۲	۴۲	۳۲	۲۴	۱۳	۲/۵۷
میزان خلق ایده‌ها، ابتکارات و فعالیت‌های جدید توسط دانشجویان دانشکده	۳	۱۴	۴۶	۵۴	۲۳	۱۴	۲/۲۰
میزان فرصت طلبی دانشجویان دانشکده جغرافیا	۱۳	۱۶	۵۲	۴۳	۲۰	۱۰	۲/۵۳
میزان استقبال مسؤولان و استادان از طرح راه‌حل‌های نو از طرف دانشجویان	۵	۱۳	۴۶	۳۴	۳۴	۲۲	۲/۰۵

اولویت‌بندی عوامل مؤثر در افزایش آگاهی دانشجویان از زمینه‌های شغلی جغرافیا نشان می‌دهد از نظر دانشجویان مشورت با فارغ‌التحصیلان جغرافیا و ارتباط با شرکت‌های مهندسی مشاور بیشترین نقش و مباحث مطرح شده در سمینارها و همایش‌های علمی کمترین نقش را در آگاه شدن آن‌ها با زمینه‌های شغلی رشته جغرافیا داشته است (جدول ۷).

جدول ۷- اولویت‌بندی عوامل آگاهی‌بخش از زمینه‌های شغلی رشته جغرافیا

عوامل آگاهی‌بخش	اولویت اول و دوم فراوانی درصد	اولویت سوم و چهارم فراوانی درصد	اولویت پنجم و ششم فراوانی درصد	میانگین گویه‌ها			
رسانه‌های جمعی	۵۱	۳۳/۱	۳۶	۲۳/۴	۶۷	۴۳/۵	۳/۲۹
مباحث مطروحه در کلاس‌های درس	۴۹	۳۱/۹	۵۴	۳۵	۵۱	۳۳/۱	۳/۴۷
ارتباط با شرکت‌های مهندسی مشاور	۷۰	۴۵/۴	۳۸	۲۴/۷	۴۶	۲۹/۹	۳/۸۱
ارتباط با سازمانهای اجرایی ذیربط	۴۱	۲۶/۶	۷۳	۴۷/۴	۴۰	۲۶	۳/۵۱
مشورت با فارغ‌التحصیلان جغرافیا	۸۷	۵۶/۵	۳۴	۲۲	۳۳	۲۱/۵	۴/۲۰
مباحث مطرح شده در سمینارها و همایش‌های علمی	۲۸	۱۸/۲	۴۶	۲۹/۹	۸۰	۵۱/۹	۲/۸۲

یکی از دغدغه‌های این پژوهش ارزیابی گرایش به کارآفرینی دانشجویان رشته جغرافیا است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بیشتر دانشجویان رشته جغرافیا گرایش متوسط و کمی به کارآفرینی داشته‌اند (جدول ۸).

جدول ۸- ارزیابی گرایش به کارآفرینی دانشجویان رشته جغرافیا

متغیر	میزان گرایش	فراوانی	درصد	نما
گرایش به کارآفرینی	خیلی زیاد	۲۴	۱۵/۶	متوسط
	زیاد	۲۷	۱۷/۵	
	متوسط	۵۶	۳۶/۴	
	کم	۴۴	۲۸/۵	
	خیلی کم	۳	۲	

نتایج ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن بیانگر آن است که بین میزان گرایش به کارآفرینی و سن دانشجویان در سطح ۰/۰۵ درصد رابطه معنی‌داری وجود دارد. به عبارت دیگر، هرچه سن دانشجویان بالاتر می‌رود گرایش به کارآفرینی در بین آنها بیشتر می‌شود. همچنین بین تعداد طرح‌های پژوهشی انجام شده توسط دانشجویان و میزان گرایش به کارآفرینی در سطح ۰/۰۵ رابطه معنی‌داری مشاهده شد. یعنی دانشجویانی که تعداد طرح‌های پژوهشی بیشتری داشته‌اند، گرایش بیشتری به کارآفرینی از خود نشان داده‌اند. علاوه بر این بین مهارت‌های تخصصی دانشجویان و گرایش به کارآفرینی در سطح ۰/۰۱ رابطه معنی‌داری وجود دارد. به عبارت دیگر هرچه مهارت تخصصی دانشجویان بیشتر باشد؛ میزان گرایش به کارآفرینی در بین آنها بیشتر است (جدول ۹).

جدول ۹- رابطه بین میزان گرایش به کارآفرینی و ویژگی‌های فردی دانشجویان

متغیر مستقل	مقیاس	ضریب همبستگی اسپیرمن
سن	فاصله‌ای	۰/۳۱۱*
تعداد مقالات پژوهشی	نسبی	۰/۱۱۵
تعداد مقالات ترویجی / همایشی	نسبی	۰/۰۸۲
تعداد طرح‌های پژوهشی	نسبی	۰/۴۲۱*
میزان درآمد ماهیانه والدین	نسبی	-۰/۱۳۴
میانگین معدل دانشگاهی از ابتدای تحصیل	فاصله‌ای	-۰/۱۱۹
مهارت‌های تخصصی	نسبی	۰/۵۱۹**

*: معنی‌داری در سطح ۰/۰۵   **: معنی‌داری در سطح ۰/۰۱

پس از مشخص شدن میزان گرایش دانشجویان به کارآفرینی، با استفاده از آزمون تی تفاوت بین ویژگی‌های فردی دانشجویان و گرایش آنها به کارآفرینی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این بررسی نشان داد که بین گرایش به کارآفرینی و ویژگی‌های فردی از قبیل وضعیت تأهل، و نوع اشتغال دانشجویان در سطح ۰/۰۵ تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین دانشجویان نوبت روزانه و شبانه و گرایش آنها به کارآفرینی تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ مشاهده شد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- تفاوت بین گرایش به کارآفرینی بر اساس ویژگی‌های فردی دانشجویان

متغیر	میانگین	انحراف معیار	آماره t	معنی‌داری
جنسیت	مرد	۱۶۲/۳	۳۱/۲۳	۰/۴۵۷
	زن	۱۶۵/۳	۳۱/۸۷	
وضعیت تأهل	متأهل	۱۶۷	۳۱/۶	۰/۰۱۴
	مجرد	۱۷۱	۳۱/۰۲	
نوبت پذیرش	روزانه	۱۶۳/۸	۲۸/۲	۰/۰۰۶
	شبانه	۱۶۰/۳	۲۷/۸۳	
وضعیت اشتغال	شاغل	۱۶۲/۲	۳۰/۹۲	۰/۷۳۹
	بیکار	۱۶۰/۴	۳۰/۰۵	
نوع اشتغال	دانشجو و شاغل پاره وقت	۱۵۷/۶	۳۱/۴	۰/۰۲۳
	دانشجو و شاغل تمام وقت	۱۶۱/۶	۳۱/۰۸	

بر اساس نتایج آزمون کروسکال والیس، مقدار کای اسکوئر به دست آمده برای مقطع تحصیلی ۴/۷۵۶ بود که معنی دار نمی‌باشد. از این رو می‌توان نتیجه گرفت که بین دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی رشته جغرافیا از نظر گرایش به کارآفرینی تفاوت معنی داری وجود ندارد. همچنین مقدار به دست آمده برای گروه آموزشی ۹/۲۸۴ و سطح معنی داری آن ۰/۰۱۸ بوده که در سطح یک درصد معنی دار می‌باشد. یعنی بین گروه‌های آموزشی دانشکده جغرافیا از نظر میزان گرایش به کارآفرینی تفاوت معنی داری وجود دارد. به عبارت دیگر شاید بتوان گفت که بعضی گروه‌های آموزشی دانشکده جغرافیا بر میزان گرایش به کارآفرینی دانشجویان تأثیرگذار بوده‌اند. علاوه بر این مقدار به دست آمده برای متغیر رشته تحصیلی دوران دبیرستان ۱۱/۱۴۷ و سطح معنی داری آن ۰/۰۱۱ بوده که در سطح یک درصد معنی دار بوده است. به عبارت دیگر می‌توان گفت که رشته تحصیلی دوران دبیرستان دانشجویان بر میزان گرایش به کارآفرینی آن‌ها تأثیرگذار است (جدول ۱۱).

جدول ۱۱- نتایج به دست آمده از آزمون کروسکال والیس

متغیر	آزمون آماری	کروسکال والیس	سطح معنی داری کای اسکوئر	میانگین رتبه‌ای
مقطع تحصیلی	۴/۷۵۶	۰/۱۷۵	کارشناسی	۱۱۲/۶۷
			کارشناسی ارشد	۶۵/۶۴
			دکتری	۵۲/۳۷
گروه آموزشی	۹/۲۸۴	۰/۰۱۸	جغرافیای انسانی	۴۲/۴۵
			جغرافیای طبیعی	۲۹/۶۳۸
			کارتوگرافی	۳۴/۷۹۸
رشته تحصیلی دوران دبیرستان	۱۱/۱۴۷	۰/۰۱۱	ریاضی فیزیک	۱۲/۳۴۱
			علوم تجربی	۲۷/۸۹۳
			علوم انسانی	۱۷/۵۳۹

یکی از مهم‌ترین مشکلات نظام آموزش عالی ایران، عدم توانایی این نظام برای تربیت افرادی متخصص، بهره‌ور، نوآور و کارآفرین است. به گونه‌ای که بسیاری از دانش‌آموختگان به محض فراغت از تحصیل، آینده شغلی خود را در دستگاه‌های دولتی جستجو می‌کنند. این معضل سبب افزایش فشار بر دولت از یک سو (به دلیل امکان‌ناپذیر بودن جذب این هیجده دانش‌آموختگان) و افزایش بیکاری و به تبع آن افزایش مشکلات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی از سوی دیگر می‌شود. از این رو و نظر به پتانسیل نسبتاً بالای کشور برای فعالیت دانش‌آموختگان در زمینه‌های شغلی گوناگون، توجه به مقوله کارآفرینی و سمت و سو دادن به گرایش شغلی دانشجویان از اهمیت بسیاری برخوردار است. در این راستا، شناسایی گرایش شغلی دانشجویان، میزان آشنایی آن‌ها با زمینه‌های شغلی رشته تحصیلی‌شان، موانع موجود بر سر راه آن‌ها برای کارآفرینی و راه‌اندازی کسب و کار، میزان رضایت آن‌ها از رشته تحصیلی، ویژگی‌های کارآفرینی موجود در دانشجویان، عوامل مؤثر در آگاهی و آشنایی دانشجویان با زمینه‌های شغلی رشته تحصیلی‌شان و ارتباط کارآفرینی با ویژگی‌های فردی دانشجویان مورد توجه قرار گرفت.

در دانشجویان، عوامل مؤثر در آگاهی و آشنایی دانشجویان با زمینه‌های شغلی رشته تحصیلی‌شان و ارتباط کارآفرینی با ویژگی‌های فردی دانشجویان مورد توجه قرار گرفت.

نتایج تحقیق بیانگر آن است که بیشتر دانشجویان (۸۱/۸ درصد) مورد مطالعه که اکثراً در مقطع کارشناسی بوده‌اند؛ صرفاً به تحصیل مشغول بوده و به کار دیگری اشتغال نداشته‌اند. در مقابل تمامی دانشجویان شاغل از دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری بوده‌اند و بیشترین تعداد دانشجویان با شغل تمام وقت نیز از بین دانشجویان مقطع دکتری هستند. این دانشجویان اکثراً در مشاغل بالای مدیریتی (مدیر و یا معاون دستگاه‌های اجرایی، عضو هیئت علمی) اشتغال داشته و به گفته آن‌ها اشتغال سبب شده است که کمتر زمان انجام فعالیت علمی داشته باشند. اشتغال به کار دانشجویان مقطع دکتری در بیشتر مواقع نارضایتی اساتید را در پی داشته است. آن‌ها معتقدند؛ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری باید زمینه‌ای را فراهم آورد که دانشجویان مقطع دکتری با آسودگی خاطر و بدون دغدغه به تحصیل در این مقطع و انجام رساله در یک موضوع تخصصی بپردازند و پس از کسب تخصص جذب بازار کار شوند. البته باید خاطر نشان شد که بعضی از این دانشجویان قبل از قبولی در مقطع دکتری در یکی از دستگاه‌های دولتی مسئولیتی داشته‌اند و به واسطه همین مسئولیت موفق به ورود به این مقطع در قالب مربی و یا بورس تحصیلی شده‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که دانشجویان جغرافیا گرایش متوسط و کمی به کارآفرینی داشته‌اند. در واقع بیشتر دانشجویان این رشته، آینده شغلی خود را در مشاغل دولتی از قبیل استخدام در استانداری‌ها، فرمانداری‌ها، دستگاه‌های نظامی و انتظامی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و مانند آن جستجو می‌کنند. این در حالی است که بدنه دولت نیز به دلیل مسائل و مشکلات موجود و موانع استخدامی پذیرای این دانشجویان پس از فارغ‌التحصیلی نیست. این وضعیت، ضرورت توجه به مبحث کارآفرینی در دانشکده جغرافیا را بیش از پیش نشان می‌دهد.

یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که بین میزان گرایش به کارآفرینی و بعضی از ویژگی‌های فردی دانشجویان از قبیل سن، تعداد طرح‌های پژوهشی انجام شده توسط دانشجویان و مهارت‌های تخصصی آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد. در واقع آنهایی که سن بالاتر، تعداد طرح‌های پژوهشی بیشتر و مهارت تخصصی بالاتری داشته‌اند، گرایش بیشتری به کارآفرینی از خود نشان داده‌اند. مشاهدات عینی و مصاحبه با اساتید و دانشجویان رشته جغرافیا نیز نشان می‌دهد؛ انجام طرح‌های پژوهشی توسط دانشجویان سبب آشنایی بیشتر آن‌ها با زمینه‌های کاری رشته جغرافیا و همچنین چگونگی به کارگیری آموخته‌های تحصیلی در حل مسائل و مشکلات و نیازهای جامعه می‌شود. همچنین شرایط آینده شغلی رشته جغرافیا و تحلیلی که برخی از دانشجویان از آن دارند؛ سبب شده تا بسیاری از دانشجویان که درک درست و واقعی از آینده شغلی رشته جغرافیا دارند؛ در کنار گذراندن واحدهای درسی به کسب مهارت در یک حوزه تخصصی و یادگیری حرفه‌ای یک یا چند نرم‌افزار مرتبط با رشته جغرافیا بپردازند؛ تا شرایط بهتری برای خود در بازار رقابتی کار فراهم آورند. در مقایسه نتایج این بخش از پژوهش با سایر مطالعات، محمدی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش خود به رابطه مثبت بین جنسیت افراد و تمایل به کارآفرینی دست یافتند. اما در این پژوهش تفاوتی بین دختران و پسران در گرایش به کارآفرینی دیده نشد. در پژوهش انجام شده توسط آقاجانی و عباسقلی‌پور (۱۳۹۰) از هفت متغیر مرتبط با ویژگی‌های دانشجویان (شامل جنس، تاهل، اشتغال، ترتیب تولد، سن، سطح تحصیلات پدر و مادر)، فقط متغیر «سن» با روحیه کارآفرینی دانشجویان رابطه معناداری داشته است که این موضوع با نتایج پژوهش حاضر همسویی دارد.

تجربه تدریس و تحصیل پژوهشگران در این پژوهش و همچنین مصاحبه با دانشجویان بیانگر آن است که انجام طرح‌های پژوهشی توسط دانشجویان و مشارکت آن‌ها با اساتید، زمینه مناسبی را برای آشنایی دانشجویان با فضای عملی کار فراهم آورده و دانشجویان را برای بکارگیری آموخته‌های نظری و مهارت‌های عملی آماده می‌کند. از سوی دیگر مهارت تخصصی دانشجویان رشته جغرافیا و توانایی آن‌ها در کار با رایانه، اینترنت و نرم‌افزارهای گوناگون^۱ سبب می‌شود تا دانشجویان حتی در حین تحصیل نیز بتوانند برای خود شغلی را یافته و حتی به ایجاد اشتغال برای سایر

واکاوای گرایش شغلی دانشجویان با تأکید بر کارآفرینی/ ۹۹

دانشجویان هم رشته نیز بپردازند. تفاوت مشاهده شده بین گروه‌های آموزشی در گرایش به کارآفرینی نیز تأییدکننده این موضوع می‌باشد. به گونه‌ایکه دانشجویانی که در گروه آموزشی کارتوگرافی مشغول به تحصیل بوده‌اند، گرایش بیشتری به کارآفرینی داشته‌اند. شاید به این دلیل باشد که این دانشجویان در دوران تحصیل خود به نسبت دانشجویان سایر گروه‌ها به میزان بیشتری با نرم‌افزارهای گوناگون آشنا شده و مهارت تخصصی آن‌ها بیشتر پرورش می‌یابد. از نظر بسیاری از دانشجویان مشکل تأمین سرمایه برای دانشجویان مهم‌ترین مانع برای کارآفرینی دانشجویان بوده است. پس از این مانع، موانع ضعف سیاست‌های حمایتی دولت از دانشجویان، مشکلات اقتصادی جامعه (نبود فرصت‌های مناسب شغلی)، ضعیف و ناکارآمد بودن رشته جغرافیا، کمبود راهنمایی و مشاوره در طول تحصیل، موانع فردی و مشکلات فرهنگی جامعه (تمایل جامعه به مشاغل دولتی) در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. بر خلاف نتایج پژوهش حاضر، مهم‌ترین مانع کارآفرینی در پژوهش انجام شده توسط انصاری و فکور (۱۳۹۳) «کمبود آموزش‌ها و مهارت‌های کارآفرینی» بوده است. همچنین امینی و همکاران (۱۳۹۳)، به موانع آموزشی به عنوان مهم‌ترین موانع دانشجویان برای کارآفرینی اشاره نموده‌اند. رفع تمام این موانع کارآفرینی و اشتغال، از طریق پارک‌های علم و فناوری و مراکز رشد فناوری امکان‌پذیر است. دانش‌آموختگان رشته جغرافیا در صورت کسب مهارت در طول دوران تحصیل و دارا بودن ایده راه‌اندازی کسب و کار، می‌توانند ضمن استقرار در این مراکز و دریافت حمایت مالی از مشاوره‌های تخصصی و خدمات پشتیبانی که در آغاز یک کسب و کار به آن نیاز دارند؛ بهره‌مند شوند.

نتایج نظرسنجی از دانشجویان رشته جغرافیا نشان داد که از نظر این دانشجویان، آن‌ها دارای قابلیت بالایی برای جذب در بازار کار و جذب در دستگاه‌های دولتی هستند؛ ولی قابلیت نسبتاً پایین‌تری برای خوداشتغالی و کارآفرینی دارند. این موضوع بیانگر پایین بودن فرهنگ کارآفرینی در بین دانشجویان و گرایش آن‌ها به جذب در دستگاه‌های دولتی است. مؤید این مطلب آن است که تعداد کمی از دانشجویان با مفهوم کارآفرینی و ایجاد کسب و کارهای جدید آشنایی داشته‌اند (رک. جدول ۶).

نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که مشورت با فارغ‌التحصیلان جغرافیا و ارتباط با شرکت‌های مهندسی مشاور بیشترین نقش را در افزایش آگاهی دانشجویان از زمینه‌های شغلی رشته جغرافیا داشته است. بنابراین فراهم نمودن زمینه برای حضور این فارغ‌التحصیلان در دانشکده، می‌تواند نقش مهمی در آشنایی دانشجویان با زمینه‌های شغلی رشته جغرافیا داشته باشد. همچنین زمینه‌سازی برای حضور بیشتر دانشجویان در شرکت‌های مهندسی مشاور و یا ملزم نمودن دانشجویان برای گذراندن دوره‌های کارورزی در این شرکت‌ها، می‌تواند در این زمینه نقش مهمی ایفا نماید. همچنین باید توجه نمود که سمینارها و همایش‌های علمی فرصت مناسبی را برای آشنا نمودن دانشجویان با زمینه‌های شغلی رشته جغرافیا فراهم می‌آورد که این موضوع نیز کمتر از سوی برگزارکنندگان همایش‌ها و سمینارهای مرتبط با جغرافیا مورد توجه قرار گرفته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از بین ویژگی‌های کارآفرینی، بیشترین ویژگی موجود در بین دانشجویان رشته جغرافیا داشتن عزم و اراده بالا است؛ و ویژگی خطرپذیری کمترین ویژگی کارآفرینی موجود در بین دانشجویان رشته جغرافیا بوده است. نتایج این بخش از پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش‌های انجام شده توسط تقی زاده و ولی پور (۱۳۹۱) و عباسی و همکاران (۱۳۹۱) همسویی دارد. عدم وجود و یا برجسته نبودن ویژگی‌های کارآفرینی در بین دانشجویان رشته جغرافیا با توجه به اکتسابی بودن بسیاری از ویژگی‌های کارآفرینی، ضرورت برگزاری دوره‌های کارآفرینی را در بین دانشجویان دانشکده جغرافیا برای ایجاد و یا تقویت ویژگی‌های کارآفرینی نشان می‌دهد.

یکی از عوامل مهم در توسعه کارآفرینی در یک جامعه، مناسب بودن شرایط سازمانی است. نتایج پژوهش بیانگر وضعیت نه‌چندان مطلوب مؤلفه‌های سازمانی (دانشکده جغرافیا) برای ایجاد و تقویت روحیه کارآفرینی در بین دانشجویان است. در این زمینه می‌بایست شرایطی را فراهم نمود تا دانشجویان رشته جغرافیا ضمن احساس افتخار به رشته و دانشکده، روحیه کارگروهی و دسته جمعی را در خود افزایش داده و به انتقال تجربیات کاری خود با یکدیگر

بپردازند. همچنین مسئولین دانشکده می‌بایست نظارت بیشتری را بر رفتار و عملکرد دانشجویان داشته و ضمن ایجاد فضای اعتماد، درک مشترک و روشنی از آینده رشته جغرافیا را برای دانشجویان فراهم آورند. همچنین مشارکت فعال اساتید با دانشجویان و ارزیابی مناسب‌تر از عملکرد دانشجویان، فراهم نمودن زمینه تبادل اطلاعات بین دانشجویان و مشورت با اساتید و سایر دانشجویان، تشویق و قدردانی از دانشجویان و جستجوی فرصت‌های جدید و استقبال از طرح‌ها و ایده‌های نوآورانه، می‌تواند شرایط سازمانی دانشکده را برای تقویت گرایش به کارآفرینی دانشجویان مهیا سازد. بر این اساس می‌توان پیشنهادهای زیر را مطرح کرد:

- تأکید بر تقویت مهارت دانشجویان از طریق برگزاری دوره‌های کارورزی؛
- اصلاح و بازنگری در برنامه‌های آموزشی برای تقویت قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان؛
- ایجاد مرکز رشد کارآفرینی و کسب و کار مختص دانشجویان رشته جغرافیا؛
- جلب حمایت و پشتیبانی مراکز دولتی و غیر دولتی از دانشکده؛
- آشنا نمودن دانش‌آموزان با رشته جغرافیا در زمان انتخاب رشته دانشگاهی؛
- ایجاد بانک اطلاعاتی برای آگاهی دانشجویان از زمینه‌های تخصصی مرتبط با رشته جغرافیا؛

تصور بسیاری از دانش‌آموختگان رشته جغرافیا این است که دولت باید برای آنها ایجاد کسب و کار و اشتغال نماید. آنها با وجود آنکه می‌دانند حقوق و دستمزد در بخش دولتی پایین است و در حال حاضر اکثر کارکنان دولت با مشکل کمبود حقوق روبرو هستند، تنها به دلیل وجود امنیت شغلی (که آن هم سرابی بیش نیست) جویای کار در ادارات و سازمان‌های دولتی هستند. این در حالی است که یکی از نکاتی که باید برای آنها روشن شود این است که دولت نه توان جذب نیروی انسانی جدید دارد و نه اینکه باید به او اجازه داده شود که نیروی انسانی خود را بیش از این افزایش دهد. به نظر می‌رسد که این گرایش به اشتغال در بخش دولتی تا حدود زیادی مرتبط با ویژگی‌های فردی شکل یافته در طول دوران زندگی به‌ویژه در زمان تحصیل باشد. در واقع اینگونه به نظر می‌رسد که محیط زندگی و فضای دانشگاهی در ایجاد و تقویت حس گرایش به کارآفرینی و خود اشتغالی در دانشجویان موفق نبوده است.

منابع و مآخذ

۱. آقاجانی، حسنعلی، عباسقلی پور، محسن (۱۳۹۱)، تبیین رابطه بین ویژگی‌های زندگینامه‌ای و روحیه کارآفرینی دانشجویان، مجله ایرانی مطالعات مدیریت، شماره ۱۷، تهران، صص ۷۸-۶۳.
۲. امیری، علی نقی، مرادی، یزدان (۱۳۸۷)، نگرش‌های کارآفرینانه دانشجویان و موانع آن، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۴۹، تهران، صص ۶۷-۴۵.
۳. امینی، مرجان، جمشیدی، رحیم و حیدری نژاد، صدیقه (۱۳۹۳)، اولویت بندی موانع کارآفرینی از نظر دانشجویان تربیت بدنی با استفاده از روش TOPSIS، پژوهش در ورزش دانشگاهی، شماره ۶، تهران، صص ۳۲-۱۵.
۴. انتظاری، یعقوب (۱۳۸۸)، کارآفرینی مبتنی بر علم، شرط لازم برای اشتغال اثربخش دانش‌آموختگان آموزش عالی، مجلس و پژوهش، شماره ۵۹، تهران، صص ۵۶-۳۵.
۵. انصاری، محمدتقی، فکور، بهمن (۱۳۹۳)، موانع محیطی گرایش دانشجویان و دانش‌آموختگان به کارآفرینی، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۷۲، تهران، صص ۱۴۱-۱۱۷.
۶. بارانی، شهرزاد، اطهری، زهرا، زرافشانی، کیومرث (۱۳۸۸)، بررسی دلایل گرایش به کارآفرینی دانشجویان علمی-کاربردی کشاورزی (مطالعه موردی: استان کرمانشاه)، فصلنامه توسعه کارآفرینی، شماره ۶، تهران، صص ۹۵-۷۳.
۷. پوررضا، ابوالقاسم، خبیری، رقیه، رحیمی فروشانی، عباس، موحدگر، الهام (۱۳۹۲)، بررسی عوامل مرتبط با گرایش‌های شغلی و آموزشی دانشجویان رشته پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، شهید بهشتی و ایران، فصلنامه بیمارستان، شماره ۴۶، تهران، صص ۳۸-۲۹.
۸. تقی‌زاده، هوشنگ، ولی‌پور، ذوالفقار (۱۳۹۱)، بررسی ویژگی‌های کارآفرینی بین دانشجویان دانشکده‌های فنی و مهندسی دانشگاه‌های ارومیه، مدیریت بهره‌وری (فراسوی مدیریت)، شماره ۲۳، تبریز، صص ۱۰۹-۹۵.

واکاوی گرایش شغلی دانشجویان با تأکید بر کارآفرینی/۱۰۱

۹. حسینی، سید محمود، عزیزی، بهارک (۱۳۸۶). بررسی عوامل مؤثر در توسعه روحیه و مهارت‌های کارآفرینی در میان دانشجویان سال آخر دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران، مجله علوم کشاورزی ایران، جلد ۲- ۳۸، شماره ۲، تهران، صص ۲۴۱-۲۵۱

۱۰. خدایی محمودی، رضا، بهلولی زیناب، نادر، غنیمت، پیمان (۱۳۹۳)، بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و روان شناختی (Traits) با کارآفرینی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز)، مدیریت بهره‌وری (فراسوی مدیریت)، شماره ۲۵، تهران، صص ۱۴۱-۱۲۷.

۱۱. شریف‌زاده، مریم، زمانی، غلام‌حسین (۱۳۸۵)، روحیه کارآفرینی در دانشجویان کشاورزی، مطالعه موردی دانشگاه شیراز، مجله علوم و فنون کشاورزی، اقتصاد و توسعه کشاورزی، جلد ۲- ۳۷، شماره ۱، مشهد، صص ۱۱۵-۱۰۷

۱۲. شجاع قلعه دختر، لیلا، رحیمیان، حمید، جراحی، لیدا (۱۳۹۳)، ارزیابی میزان قابلیت‌های کارآفرینی در دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد، یزد، شماره ۱۶، صص ۹-۲.

۱۳. عباسی، ابراهیم، کلاسنکیانی، منیره، بالو، مجتبی (۱۳۹۱)، ارزیابی ویژگی‌های کارآفرینی دانشجویان دختر مراکز علمی- کاربردی استان گلستان، مطالعات اجتماعی- روان شناختی زنان، شماره ۳۲، تهران، صص ۱۷۹-۱۶۳.

۱۴. عباسی، بدری، قلی‌پور، آرزین، دلاور، علی، جعفری، پریش (۱۳۸۸)، تحقیق کیفی پیرامون تأثیر رویکرد تجاری‌سازی بر ارزش‌های سنتی دانشگاه، فصلنامه سیاست علم و فناوری، شماره ۶، تهران، صص ۷۶-۶۳.

۱۵. قاسمی، جواد، اسدی، علی، حسینی‌نیا، غلام‌حسین (۱۳۸۸)، بررسی عوامل تأثیرگذار در ایجاد روحیه کارآفرینی دانشجویان تحصیلات تکمیلی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲- ۴۰، شماره ۲، کرج، صص ۷۹-۷۱

۱۶. محمدی، حمیدرضا، احمدی، عباداله، جهرمی، شایان، شاپور، امین (۱۳۹۰)، بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی با تمایل به کارآفرینی، جامعه‌شناسی زنان (زن و جامعه)، شماره ۵، مردودشت، صص ۱۱۹-۹۹

17. Audretsch DB, Keilbach M (2005), "Entrepreneurship capital and regional growth", *Annals of Regional Science*, 39, pp. 457-469
18. Brian Chalkley and Mandy Burns (2001), "A careers module for final year Geographers", *Planet*, pp. 21- 22
19. Boucher, G & Conway C & Van der Mer, E (2003), "Tiers of Engagement by Universities in their Region's Development", *Regional Studies*, 37, pp. 887-897
20. Ribchester, C and Mitchell, H (2004), "Level 1 Student Perceptions about Employability, Career Planning and Careers Guidance", *Planet*, No. 13, pp. 16- 17
21. Hawksorth, S. and Kneale, P. (2001), "Geographers and the workplace: an embedded module", *Planet*, Special Edition 1, pp. 17-18.
22. Holcombe, R., (1998), "Entrepreneurship and Economic Growth", *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, 1, 45-62.
23. Holtz-Eakin, D. and Kao, C (2003), *Entrepreneurship and Economic Growth: The Proof is in the Productivity*, Syracuse: Syracuse University
24. Brown, K (2004), "Employability of Geography Graduates in the GIS and GI-related Fields", *Planet*, No. 13, pp. 18- 19
25. Struder, I (2006), "Enterprising geography, earth and environmental sciences Students", *Planet*, No. 13, pp. 26- 29
26. Maguire, S. and Guyer, C (2004), "Preparing Geography, Earth and Environmental Science (GEES) Students for Employment in the Enterprise Culture", *Journal of Geography in Higher Education*, 28(3): pp. 369-379.
27. Ylijoki, O-H (2003), "Entangled in academic capitalism, Case study on changing ideals and practices of university research", *Higher Education*, Vol. 21, No. 45, pp. 307-335.